

УДК 343.1:65.012.8

М. М. Перепелиця

ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ ОПЕРАТИВНОГО ОПИТУВАННЯ ОСІБ У РІЗНИХ КРАЇНАХ

З урахуванням чинного та перспективного вітчизняного та зарубіжного законодавства проведено компаративний аналіз оперативного опитування як елемента системи оперативно-розшукової діяльності. Проаналізовано повноваження правоохоронних органів різних країн щодо здійснення цього заходу. Розкрито прийоми та способи, які застосовуються під час його проведення. Окреслено види та характерні риси оперативного опитування.

Ключові слова: оперативне опитування, зарубіжний досвід, правоохоронні органи, боротьба зі злочинністю, оперативно-розшукова компаративістика.

Дослідження наукових та навчально-методичних праць із питань проведення оперативно-розшукових заходів як в Україні, так і за її межами показує, що результати оперативно-розшукової діяльності безпосередньо залежать від цілої низки умов і факторів. Ці фактори можуть мати внутрішній або зовнішній характер.

Одним із найбільш поширених оперативно-розшукових заходів як в Україні, так і в світі є оперативне опитування, у різні часи

© Перепелиця М. М., 2014

окремі питання здійснення якого вивчали О. М. Бандурка, А. М. Волощук, А. В. Губанов, Л. О. Зайцев, С. І. Захарцев, В. В. Князєв, І. П. Козаченко, В. М. Круглий, О. В. Манжай, Д. Й. Никифорчук, М. Б. Саакян, В. М. Самохін, О. П. Снігерьев, Г. І. Стельмах, Ю. А. Титаренко, В. В. Шендрик, Б. В. Щур, О. О. Юхно та ін.

Тим не менш, дослідження оперативного опитування за допомогою компаративного методу залишається недостатнім. Вказане зумовило написання цієї статті. Її **мета** полягає у проведенні порівняльного аналізу регламентації оперативного опитування осіб у законодавчих актах країн: Росії, Германії, США, Китаю.

Оперативне опитування – це оперативно-розшуковий захід з отримання відомостей щодо злочинної діяльності або інформації в інтересах безпеки суспільства і держави шляхом спілкування з особою, яка реально чи ймовірно володіє ними [1].

В Україні право опитувати осіб за їх згодою і використовувати їх добровільну допомогу для підрозділів, які мають право на здійснення оперативно-розшукової діяльності, передбачається п. 1 ст. 8 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» [2].

У Російській Федерації цей оперативно-розшуковий захід називається опитуванням і регулюється п. 1 ст. 6 Федерального закону «Про оперативно-розшукову діяльність». При цьому *опитування* – це спеціальна бесіда, яка проводиться з особами, яким можуть бути відомі відомості про досліджувану подію або причетних до неї осіб [3, с. 35]. Результати опитування як оперативно-розшукового заходу відображаються в довідці оперативника, яка не має самостійного доказового значення. Довідка є джерелом (носієм) оперативно-розшукової інформації, і навіть якщо опитування особи мало гласний характер, то стати документом-доказом у розумінні ст. 74 і 84 Кримінально-процесуального кодексу РФ [4] ця довідка не може. Таким чином, дані, одержані внаслідок проведення опитування, оформляються довідкою або рапортом працівника оперативно-розшукового органу, а за згодою опитуваного – його поясненням, заявою або протоколом явки з повинною [5, с. 327].

У США опитування осіб врегульовано Інструкціями Генерального прокурора США «Про здійснення ФБР місцевих операцій». У них зазначається, що опитування потерпілого, попередньо перевірених інформаторів та інших джерел інформації дозволяється на стадії попереднього розслідування без отримання санкції старшого агента [6, Section II (A) (4) (f)].

Врегулювання опитування осіб у законодавстві Великобританії здійснюється Законом «Про поліцію та докази в кримінальній справі», а також згаданими приписами (Code of Practice) до нього: частинами С «Розпорядження щодо затримання, поводження та опитування осіб офіцерами поліції» та Н «Затримання, поводження та опитування осіб офіцерами поліції відповідно до розділу 41 та додатка 8 Закону «Про тероризм» 2000 року».

Так, частиною Н передбачено, що «в разі намагання офіцера поліції виявити факт вчинення злочину або особу, яка його вчинила, він має право опитувати будь-яку особу, від якої, на його думку, може бути отримано корисну інформацію» [7, Section 1K].

У ФРН право на проведення опитування зафіксовано як у федеральному законодавстві, так і у законодавстві земель.

У § 20с Закону «Про федеральне управління кримінальної поліції та співробітництво федерації і земель за кримінальними справами» [8] указано, що поліція має право проводити опитування осіб, якщо відомо, що особа може дати свідчення, які належать до справи та стосуються виконання покладених на Федеральну кримінальну поліцію обов'язків.

Як приклад урегулювання права поліції на проведення опитування осіб можна навести також § 4 Закону «Про поліцію» Землі Північний Рейн-Вестфалія. Так, поліція за наявності відповідних підстав має право проводити опитування громадян із метою з'ясування тих відомостей, які потрібні поліції [9, с. 90].

У Китайській Народній Республіці опитування як оперативно-розшуковий захід чітко не виділено. Здебільшого, як і під час слідчого опитування, проводячи вказаний оперативно-розшуковий захід, спираються на норми ст. 97–100 Кримінально-процесуального кодексу КНР [10].

Крім того, опитування осіб передбачається низкою інших законів КНР, зокрема ст. 24 Закону КНР від 31.10.2006 «Про боротьбу з відмиванням брудних грошей» [11] (право на опитування осіб з питань, що стосуються відмивання брудних грошей), ст. 7 Закону КНР від 22.02.1993 «Про органи державної безпеки» [12] (повноваження щодо отримання відомостей від будь-яких фізичних та юридичних осіб щодо питань, які цікавлять органи державної безпеки), ст. 9 Закону КНР від 28.02.1995 «Про народну поліцію» [13] (опитування особи, яка підозрюється у порушенні закону).

Китайські органи державної безпеки нерідко застосовують зашифроване опитування у розвідувальних цілях за межами КНР, приклади якого наводить у своїй роботі О. М. Глазунов [14].

Опитування осіб як оперативно-розшуковий захід є тісно пов'язаним із відповідним оперативно-розшуковим методом – оперативним (розвідувальним) опитуванням.

Проблема тактики проведення розвідувального опитування має як наукове, так і практичне значення. Практичне значення полягає в тому, що опитування є важливим джерелом інформації, воно здійснюється під час розшуку і затримання злочинців, встановлення очевидців та інших свідків злочину тощо і дозволяє зібрати фактичні дані, необхідні для підготовки та здійснення відповідних оперативно-розшукових заходів і слідчих дій. Наукове значення тактики проведення оперативного опитування полягає у необхідності дослідження

його як заходу для отримання первинної інформації про злочин, вивчення та вдосконалення психологічних прийомів і методів, що застосовуються під час його проведення, дослідження суб'єктивних та об'єктивних факторів, які впливають на його результативність, тощо.

К. В. Антонов виділяє такі особливості опитування:

- гострий дефіцит інформації в особи, яка опитує, про злочин й обставини його скоєння;
- обмеженість часу проведення опитування;
- відсутність, як правило, часу для його підготовки;
- відсутність правової регламентації здійснення опитування і фіксації його результатів;
- велика кількість суб'єктів його проведення;
- необхідність негайного використання оперативної інформації, отриманої під час опитування;
- відсутність, як правило, інформації щодо особистості опитуваного;
- специфіка діяльності за свіжими слідами обмежує вибір місця проведення опитування [15, с. 7].

У теорії оперативно-розшукової діяльності виділяють гласне та негласне (із зашифрованою чи без зашифровки мети) оперативні опитування.

У разі проведення гласного оперативного опитування не приховується від оточуючих сам факт бесіди і привід до неї, оскільки такі опитування здійснюються, як правило, під час пошукової роботи в районі місця кримінальної події, коли необхідно за короткий час опитати значну кількість громадян, щоб отримати первинні відомості для проведення невідкладних оперативно-розшукових заходів.

Під час негласного оперативного опитування застосовуються такі тактичні прийоми і способи, які виключають розголошення перед непосвяченими особами як самого факту опитування, так і його змісту [16, с. 189–190].

Так, С. І. Захарцев зазначає, що досить ефективним є прийом «маскування мети опитування». Цей прийом засновано на тому, що опитуваний, який намагається ввести в оману, завжди чуйно і пильно стежить за перебігом опитування з метою вловити, що для особи, яка проводить опитування, є важливим, а що – другорядним. У зв'язку з цим опитуваний прагне зосередити свою увагу на чомусь одному, на його думку, головному. Ураховуючи цю обставину, особа, яка проводить опитування, штучно переводить увагу опитуваного на теми, що не мають першочергового значення, і тим самим відвертає його увагу від важливіших ділянок. Усе це робиться з розрахунку на те, що опитуваний ставитиметься з меншою обережністю, неабаліше до тих обставин, про які потрібно одержати детальнішу інформацію. Оскільки опитуваний не розуміє мети опитування, він дає правдиву відповідь, тому що не може оцінити, що для нього вигідніше [17, с. 101–102].

Під час опитування з'ясування потрібних відомостей здійснюється в мінімальні строки, що зумовлює особливості змісту запитань. Питання ставляться щодо тих обставин, які є вирішальними на цей момент і дані про які визначають характер попередніх дій, що забезпечують розкриття злочину. Для постановки питань використовуються дані, отримані під час бесіди з іншими потерпілими й свідками, з результатів ознайомлення з обстановкою місця злочину і даних обліків, особистого досвіду працівника.

Розвідувальне опитування особи має проводитись окремо від інших, однак особа, яка опитує, часто не знає, хто з присутніх може повідомити ті чи інші відомості, потрібні для розшуку злочинця і викраденого майна, а тому іноді доцільно проводити одночасне опитування декількох осіб, що, як правило, значно розширює коло опитуваних та скорочує час на його здійснення. Найнаочніше це проявляється під час розшуку і переслідування злочинця за свіжими слідами, коли в особи, яка опитує, часто немає часу й можливостей опитати кожну особу окремо.

Проведення одночасного опитування декількох осіб має бути винятком і може застосовуватись лише у випадках, коли недотримання цього правила може призвести до негативних наслідків (наприклад, надасть можливість злочинцю зникнути, знищити речові докази чи інші сліди) [15, с. 9].

Прикладом одночасного опитування декількох осіб може слугувати випадок, наведений екс-міністром внутрішніх справ УРСР І. Головаченком [18, с. 82]. Так, під час розкриття одного вбивства в процесі огляду місця злочину було виявлено аншпуг – знаряддя вчинення злочину. Вбивство було вчинено в сільській місцевості, й аншпуг, скоріш за все, належав комусь із мешканців села. Оперативний працівник, сховавши аншпуг в автомобілі, запропонував сільським хлопчикам, що зібралися біля місця події, поїхати з ним. Ті радо погодились. Напівдорозі оперативник зупинив автомобіль і сказав дітям, що треба підремонтувати машину. Діставши знайдений аншпуг – знаряддя вбивства, оперативний працівник начебто випадково зауважив, що взяв його в селі для ремонту машини, але забув, у кого саме. Незабаром він отримав вичерпну відповідь про власника аншпуга й навіть виявив хлопця, який указав, що аншпуг – з дому його батьків.

Як зазначає К. В. Антонов, перед опитуванням доцільно отримати окремі відомості про особу опитуваного (його прізвище, ім'я та по батькові, місце роботи, посаду, освіту тощо). Це сприятиме встановленню психологічного контакту, якого завжди має прагнути той, хто опитує. Опитування має здійснюватись швидко, оперативно, але не квапливо і поверхнево [15, с. 10].

Підбиваючи підсумки, зазначимо, що опитування осіб є найбільш поширеним оперативно-розшуковим заходом. Можливість

його проведення тією чи іншою мірою врегульовано в законодавстві усіх розглянутих нами країн. Крім того, опитування осіб є найменш інтрузивним оперативно-розшуковим заходом, оскільки особи добровільно надають інформацію оперативним працівникам. Під час провадження цього заходу не повинні порушуватися права осіб на недоторканність приватного життя, за винятком наявності законних підстав для цього. Однією з гарантій добровільності опитування в Україні є положення ст. 9 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність», яким забороняється застосовувати технічні засоби, психотропні, хімічні та інші речовини, які пригнічують волю або завдають шкоди здоров'ю людей та навколишньому середовищу, для одержання інформації [2].

Ефективне проведення опитування є можливим лише за умови володіння оперативним працівником відповідними тактичними та психологічними прийомами, які притаманні цьому заходу.

На сьогодні проблему організації і тактики опитування осіб доволі ретельно розглянуто в навчально-методичних та наукових джерелах. Однак вона все ще залишається недостатньо вирішеною, низка питань лишається нерозкритими або дискусійними, зокрема, не надано законодавчого визначення опитування осіб.

Список використаних джерел: 1. Про оперативно-розшукову діяльність : проект закону України від 27 лют. 2008 р. № 2134 ; дата розгляду : 16 лип. 2009 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/JF1NA00D.html. 2. Про оперативно-розшукову діяльність : закон України від 18 лют. 1992 р. № 2135-XII // Відомості Верховної Ради України. – 1992. – № 22. – Ст. 303. – Зі змін. і допов. 3. Федеральный закон «Об оперативно-розыскной деятельности» : науч.-практ. коммент. / под ред. В. В. Николюка, В. В. Кальниченко, А. Е. Четчина. – 3-е изд., испр. и доп. – М. : Моск. юрид. ин-т МВД России, 1998. – 138 с. 4. Уголовно-процессуальный кодекс Российской Федерации [Електронний ресурс] : закон Российской Федерации от 18 дек. 2001 р. № 174-ФЗ. – Режим доступу: <http://www.consultant.ru/popular/upkrf/>. 5. Оперативно-розыскная деятельность : учебник / под ред. К. К. Горяинова, В. С. Овчинского, Г. К. Синилова, А. Ю. Шумилова. – 2-е изд., доп. и перераб. – М. : Инфра-М, 2004. – 848 с. 6. The Attorney General's Guidelines for Domestic FBI Operations : Sept. 29, 2008 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://intelligencelaw.com/www/law_library/admin/ag_guidelines_2008.html. 7. Police & Criminal Evidence Act 1984 (Pace). Code H : Code of Practice in connection with the detention, treatment and questioning by police officers of persons under section 41 of, and Schedule 8 to, the Terrorism Act 2000 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.policestationreps.com/Docs/PACE/2006_PACE_Code_H.pdf. 8. § 20c Befragung und Auskunftspflicht // Gesetz über das Bundeskriminalamt und die Zusammenarbeit des Bundes und der Länder in kriminalpolizeilichen Angelegenheiten [Електронний ресурс] / Bundesministerium der Justiz und für Verbraucherschutz. – Режим доступу: http://www.gesetze-im-internet.de/bkag_1997/_20c.html. 9. Передаєрій О. С. Правовий статус поліції країн континентальної правової сім'ї (загально-

теоретична характеристика на матеріалах Франції, Німеччини, Польщі) : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01 / Передерій Олександр Сергійович. – Харків, 2009. – 211 с. **10.** Criminal Procedure Law of the People's Republic of China : March 17, 1996 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://maoist.wikia.com/wiki/Criminal_Procedure_Law_of_the_People%27s_Republic_of_China. **11.** 中华人民共和国反洗钱法 : 主席令第56号 2006年10月31日 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.mps.gov.cn/n16/n1282/n3493/n3763/n4153/427926.html>. **12.** State Security Law of the People's Republic of China : date issued: 02-22-1993 ; effective date: 08-27-2009 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://en.pkulaw.cn/display.aspx?id=530&lib=law&SearchKeyword=state%20security&SearchCKeyword=>. **13.** People's Police Law of the People's Republic of China : date issued: 02-28-1995 ; effective date: 01-01-2013 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://en.pkulaw.cn/display.aspx?id=123&lib=law&SearchKeyword=&SearchCKeyword=>. **14.** Глазунов О. Н. Китайская разведка / О. Н. Глазунов. – М. : Алгоритм, 2008. – 256 с. **15.** Антонов К. В. Особливості розвідувального опитування при проведенні оперативно-розшукових заходів щодо розкриття крадіжок на залізничному транспорті / К. В. Антонов // Теорія оперативно-службової діяльності правоохоронних органів України : наук. вид. – Львів : Львів. ін-т внутр. справ, 2000. – С. 5–11. **16.** Оперативне розпізнавання : монографія / В. А. Некрасов, В. Я. Мацюк, Н. Є. Філіпенко, Л. В. Родинюк. – Київ : КНТ, 2007. – 216 с. **17.** Захарцев С. И. Оперативно-розыскные мероприятия: общие положения / С. И. Захарцев. – СПб. : Юрид. центр Пресс, 2004. – 259 с. **18.** Головченко И. Милицейские были / И. Головченко. – Киев : «Молодь», 1974. – 224 с.

Надійшла до редколегії 08.10.2014

Перепелица Н. Н. Сравнительный анализ оперативного опроса лиц в разных странах

С учётом действующего и перспективного отечественного и зарубежного законодательства проведён компаративный анализ оперативного опроса как элемента системы оперативно-розыскной деятельности. Проанализированы полномочия правоохранительных органов разных стран по осуществлению этого мероприятия. Раскрыты приёмы и способы, которые применяются во время его проведения. Очерчены виды и характерные черты оперативного опроса.

Ключевые слова: оперативный опрос, зарубежный опыт, правоохранные органы, борьба с преступностью, оперативно-розыскная компаративистика.

Perepelitsa M. M. Comparative analysis of the operative questioning of a person in different countries

Considering current domestic and foreign legislation the author made a comparative analysis of operative questioning as an element of the system of operative and search activity. Definition of the operative questioning, grounds of its application

are presented. On the basis of current normative and legal base authorities of law enforcement agencies of Great Britain, China, Russia, USA, Germany and Ukraine in the sphere of realizing this measure are analyzed. Methods and ways used while its conduction and connection of the operative questioning as a operative and search measure with the corresponding method of operative and search activity are revealed. Kinds (open and secret (with goal's encryption or without it)), character features of the operative questioning, terms of its conduction are outlined. Cases of necessary application of simultaneous questioning of several persons are revealed, some examples are presented. It is stressed that before starting questioning one must have preliminary information about a person, who is to be questioned. That would assist to set the psychological contact. The author ascertains that the possibility to conduct the questioning to a certain extent is regulated by the legislation of all mentioned countries. However, at the present time there is no legislative definition of such a measure; research of the operative questioning with the help of comparative method is insufficient. The author makes a conclusion that questioning of people is the most spread and at the same time the least intrusive operative and search measure, because people freely provide information to police officers. Thus, efficient conduction of the questioning may be possible in case, when a police officer has knowledge of tactical and psychological practices appropriate to this measure.

Keywords: operative questioning, foreign experience, law enforcement agencies, crime combating, comparative criminal intelligence.

